

DE MUNTKLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw
Koninklijke Vereniging

Driemaandelijks tijdschrift

- 57 -

januari-februari-maart 2008

Rutten, een dorpje met een rijk verleden

In Rutten (*Fr: Russon*), een vijftal kilometer ten zuiden van Tongeren gelegen, is de tijd blijven stilstaan. In dit rustig dorpje temidden van de uitgestrekte velden, wordt de dorpskern gedomineerd door de Sint-Martinuskerk en boerderijen. Heden ten dage is Rutten nog enkel gekend voor zijn verering van de heilige *Evermarus* op 1 mei. Nochtans heeft Rutten een rijk en bewogen verleden en was het zelfs een muntplaats in de tweede helft van de 13de en het begin van de 14de eeuw.

Geschiedenis van de heerlijkheid Rutten

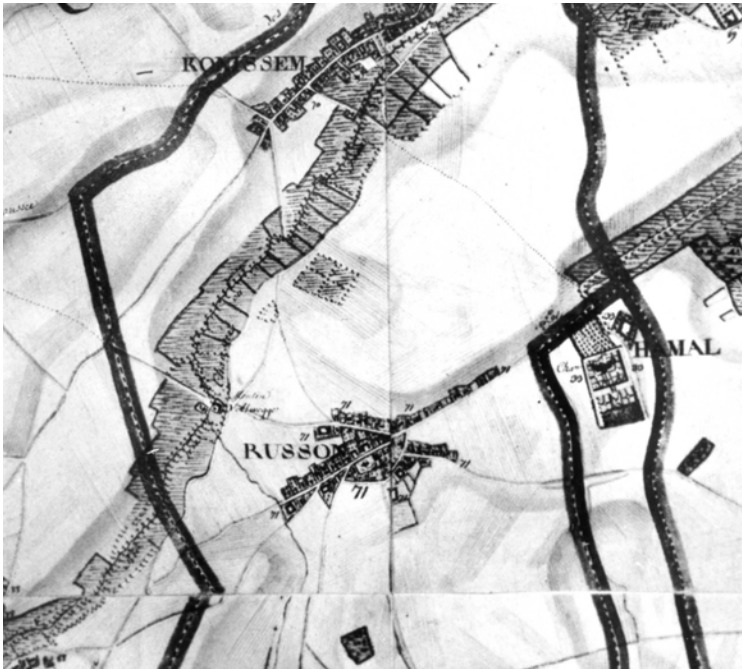
Historici hebben vastgesteld dat ten tijde van de Romeinen het gebied rond het Ruttisbos al bewoond was. De eerste bronnen dateren van de 7de eeuw. Er zijn sterke vermoedens dat in die eeuw Pepijn van Herstal – de overgrootvader van Karel de Grote – de heer was over het domein. De naam van het dorp wordt in de archieven evenwel pas in 947 voor het eerst vermeld als *Hreotio*, in 1018 als *Riuti*, in 1146 als *Riweceuns*¹, in 1178 *Ruttines*, in de 12de eeuw *Rutis*, in 1214 *Ruisnon*.²

Na de familie van Pepijn kwam het domein in handen van de Haspengouwse graven om uiteindelijk in de 13de eeuw in handen te komen van de Brabantse hertogen. Dit laatste verklaart de sterke band van Rutten met Maastricht, aangezien deze laatste stad gedeeltelijk Brabants was. De Brabantse hertogen gaven het domein in de loop der tijden in leen aan tal van adellijke geslachten. De controle op administratie en gerecht werd vanaf 1349 uitsluitend toevertrouwd aan de heren van Hamal.

Momenteel wordt de Romaanse toren van de Sint-Martinuskerk, gebouwd tussen de 12de en 15de eeuw, gerestaureerd.

Vanaf het einde van de 17de eeuw vormde Rutten één van de zogenaamde *redemptiedorpen*, dit waren enkele dorpen ten noorden van Luik die in de nasleep van de Hollandse-Spaanse oorlog zowel door het prinsbisdom Luik als door de hertog van Brabant werden opgeëist. Ze kochten uiteindelijk een bepaalde mate van onafhankelijkheid af, maar de situatie werd pas een goede eeuw later opgelost toen de dorpen aan de Verenigde Provinciën werden overgedragen. Vanaf de Franse tijd vormden Rutten en Hamal samen een gemeente en sinds de fusie van 1977 horen Rutten en Hamal bij de stad Tongeren.

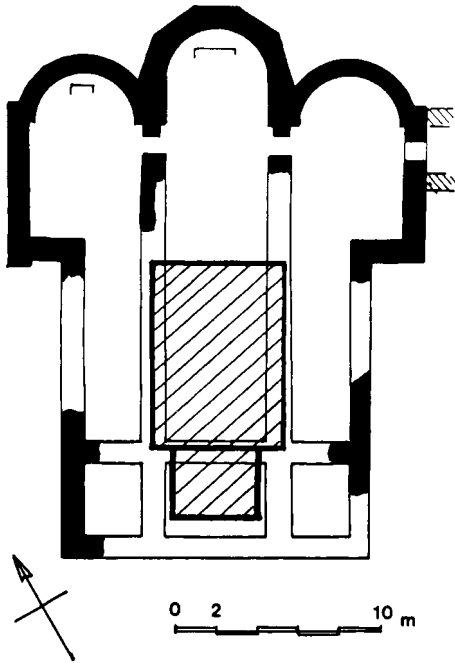

Aanduiding van Rutten (Russon) en Hamal op de Ferrariskaart van 1778.

De Sint-Martinuskerk en haar kapittel

In Rutten bestond al in de 7de eeuw een bidplaats of kapel, vermoedelijk gewijd aan Sint-Martinus. Oorspronkelijk waren de kerk en het bijhorende tiendenrecht – een belasting op de opbrengst van de oogst – in handen van de benedictijnenabdij van Selingenstadt. Door een ruil in het begin van de 11de eeuw kwam de kerk echter in handen van de abdij van Burtscheid, nabij Aken. In het begin van de 13de eeuw kwamen de bezittingen van de abdij in handen van de cisterciënzerzusters van de Sint-Salvatorberg.

De Romaanse toren van de huidige Sint-Martinuskerk stamt uit de 12de eeuw. De kerk kreeg evenwel pas haar huidig uitzicht in 1844. De Sint-Martinuskerk is niet alleen de oudste, maar tevens één van de belangrijkste kerken uit de streek. In de 13de eeuw was immers een kapittel actief met zes leden. De statuten van dit kapittel werden in 1281 goedgekeurd, maar veel meer is er niet over geweten. In 1773 werd de kerk afgebroken, nadat ze zwaar werd vernield tijdens de Hollandse oorlog. Tot slot heeft er ook nog een kerk gestaan die gewijd was aan Sint-Evermarus. Deze kerk zou in de tweede helft van de 11de eeuw zijn opgericht door abt Wedericus van Burtscheid. Tijdens archeologische opgravingen in 1986 trof men de funderingen en overblijfselen van de oude kerk aan onder de huidige Sint-Evermaruskapel.

Plattegrond van de oude Sint-Evermaruskerk. De 18de-eeuwse Sint-Evermaruskapel.

De verering van Sint-Evermarus

Evermarus was een pelgrim uit Friesland die, op terugweg van Santiago de Compostella, samen met zeven gezellen vermoord werd door Hacco, een rover uit Herstappe. Dit drama deed zich voor in de bossen van Rutten. Enkele dagen na de moord werd zijn lichaam ongeschonden teruggevonden. Omwille van deze wonderlijke omstandigheden en de mirakels die zich in de eeuwen na zijn begrafenis voltrokken, werd hij heilig verklaard in 968.

Omstreeks diezelfde tijd bouwde Ruzelius, de oudste gekende pastoor van Rutten, een eerste houten kapel gewijd aan Sint-Evermarus. Het eerste stenen gebouw ter ere van de heilige dateert al uit de 11de eeuw en is de zogenaamde Sint-Evermaruskerk welke in 1986 tijdens archeologische opgravingen werd blootgelegd. Omdat deze kerk in het begin van de 17de eeuw volledig vervallen was, werd ze na een tijdelijke renovatie volledig afgebroken. De huidige kapel werd daarop in 1784 op dezelfde plaats gebouwd.

Ieder jaar wordt in Rutten het Evermarusspel opgevoerd. Uit een oud document blijkt dat in 1628, tijdens het pastoraat van Willem Portugaels, meer dan 3000 mensen aanwezig waren tijdens een processie ter ere van de heilige Evermarus. De oudste tekst van het huidige Evermarusspel dateert van 1827. Op zijn feestdag (1 mei) wordt het Sint-Evermarusspel, door de dorpsgemeenschap bij de Evermaruskapel in de zgn. heilige weide opgevoerd. Daarbij worden uitgebeeld: de pelgrimstocht, achtervolging en moordpartij, bepaalde handelingen als het drinken aan de bron, de wilde rit van de Haccoeren en het slaan met de roede door de jongste pelgrim bij zijn vlucht op de zwarte weide.

De Ruttense muntslag

Hendrik II, hertog van Brabant (1235-1247), gaf het leen Rutten als achterleen aan

zijn broer Godfried van Leuven. Deze liet het aan zijn zoon Hendrik van Leuven (1254-1285). Hendrik had twee kinderen: Jan I (Tristan), gehuwd in 1298 met Felicitas van Luxemburg en Johanna, gehuwd met Gerard, heer van Horne.

Hendrik van Leuven en Jan Tristan lieten in Rutten op kleine schaal groten, sterlingen en denieren slaan. Tot op heden is niet achterhaald hoe zij dit muntrecht verkregen en waar het muntatelier zich bevond.

Na de dood van Jan II van Leuven (1324), zoon van Jan Tristan, ging Rutten terug over naar de hertog van Brabant die een einde maakte aan de muntslag.

Hendrik van Leuven (1254-1285)

Van Hendrik van Leuven zijn enkel zilveren sterlingen teruggevonden.

1. Zilveren sterling van Rutten, 1,02 g, 18 mm³

Vz. Klimmende leeuw naar links in een schild, legende: hRS - DELO - VANIO (Henricus de Lovanio)

Kz. Lang breedarmig kruis gekantonneerd met drie bezanten. Legende: MOn - ETA - RVT - TEn

VDCH B-L pl. 1,6; Lucas 17; HVH G 2059

Jan Tristan (1285-1309)

Zilveren denarii, dubbele sterlingen en zilveren groten werden geslagen tijdens de heerschappij van Jan Tristan.

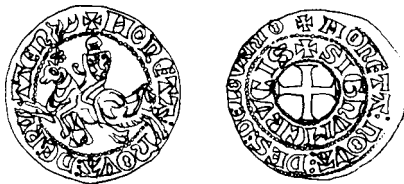

2. Zilveren denarius van Rutten, 0,55 g, 12 mm³

Vz. Klimmende leeuw naar links in schild, legende: +I+ / .DE. / LO

Kz. In gevoet kruis: R - V - T - E

RBN 1863, p. 314; HVH G 2062

3. Zilveren dubbele sterling van Rutten, 22 mm⁴

Vz. Ridder te paard naar links, legende errond: + MOnETA nOVA DE RVTTen

Kz. Breedarmig kruis met in de binnenste legende: + SIGnVM CRVCIS

De buitenste legende: + MOnETA : nOVA : DES : DELOVANIO

HVH G 2063

Jan I (Tristan) van Leuven, sloeg munten van het type van de Tourse groot in Rutten. Op de ene zijde staat de afbeelding van een kasteel met het opschrift MOnETA RUThES. De andere toont een breedarmig kruis met in de binnenste legende IOh'S . DE . LOVANIO. De buitenste legende: BnDICTV . SIT . nOME . DnI . nRI . DEI .

IHV . XRI. (*Benedictum sit nomen Domini nostri Dei Jesu Christi: Gezegend zij de naam onzes Heren Gods Jezus Christus*) of BnDICTV : SIT : nOM : IhS QVI : VOCAT XPC (*Benedictum sit nomen Jesus qui vocatur Christus*). Van deze types zijn verschillende varianten bekend.

4. Zilveren groot van Rutten, 3,86 g, 25 mm³

Vz. Kasteel, opschrift: + MOnETA DE RVT, omgeven door 12 Franse lelies⁵

Kz. Breedarmig kruis met in de binnenste legende: IOh'S . DE . LOVAnIO.

De buitenste legende: + BnDICTV : SIT : NOME : DHI : nRI : DEI : IhV : XPI
VDCH B-L. pl XXXII, 2var; Lucas 18var; HVH G 2060var

5. Zilveren groot van Rutten, 4,02 g, 25,5 mm³

Vz. Kasteel, opschrift: MOnETA RUThES. Omgeven door 12 klaverbladjes met twee stengels

Kz. Breedarmig kruis met in de binnenste legende: + IOh'S : D : LOVANIO :

De buitenste legende: BNDICTV : SIT : NOME : IhS : QVI : VOCATVR : XPS
VDCH B-L. pl XXXII, 3; Lucas 18c; HVH G 2061

Met dank aan prof. dr. Johan Van Heesch voor de documentaire ondersteuning en dhr. Yves Landrain voor het maken van de foto's van de munten. Heeft u zelf stukken van Rutten in uw bezit, aarzel dan niet om contact op te nemen met de auteur. Uw hulp bij de verdere studie van deze muntslag wordt ten zeerste geapprecieerd.

Voetnoten

¹ Het betreft een prehistorische nederzettingsnaam afgeleid van een waternaam: *Riweceuns - Karewition*, afgeleid van de waternaam *Karewitis*, uit de stam *kar-* 'glanzend'. Ref. Jan Segers, *Haspengouwse nederzettingsnamen*. Een inleiding. www.dbnl.org

² M. Gijsseling, *Taalwisseling in de Zuidlimburgse toponymie van de late prehistorie tot in de Karolingische tijd*, www.dbnl.org

³ Deze munten bevinden zich in het Koninklijk Penningkabinet te Brussel.

⁴ Dit uniek muntstuk bevindt zich in een private verzameling.

⁵ Lucas vermeldt een groot met als opschrift op de voorzijde: + MOnETA RVThES (Lucas 18)

Bibliografie

Cautard, *Imitations des monnaies du type esterlin frappées en Europe pendant le 13e et le 14e siècle*, Nancy, 1871.

- Lucas P., *Monnaies seigneuriales mosanes*, Walcourt, 1982.
- Meisen K., *Der Volksheilige Evermarus und das Evermarusspiel in Rutten*, in: Rhein. Jhrb. für Volkskunde XI, 1960, 62-145.
- Moliner A., *Sources de l'histoire de France*, 1901-1906.
- Paquay J., *Rutten*, z.d. (1915-1936).
- Potthast A., *Bibliotheca historica medii aevi*, II, 1868.
- Serrure, *La trouvaille de Herck-la-Ville, 1200 monnaies de la fin du XIIIe siècle et du commencement du XIVe siècle*, B.M.N.A., 1885-1886.
- Swerts L., *Dat oude land*, 1941.
- Van der Chijs P.O., *De Munten der leenen van de voormalige hertogdommen Brabant en Limburg*, enz. *Van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gend*, deel 8, Haarlem, 1862.
- Van der Essen L., *Étude critique et litt. sur les vitae des saints mérovingiens*, 1907.
- Vanhoudt H., *Atlas der munten van België van de Kelten tot heden*, Herent, 1996, 101-102.
- Revue Belge de Numismatique*, 1863 (314); 1888 (587).
- Munt in Limburg*, in: *Kunst en Oudheden in Limburg 26*, Provinciaal Museum voor Religieuze Kunst, Sint-Truiden, 1981, blz. 117-118, pl. 156.
- Oude munten in Limburg*, As, 1978.
- Patrick Pasmans* E-mail: patrick.pasmans@muntmeester.be